

سرمایه‌های اجتماعی و کیفیت زیستی در کانون‌های کوچک شهری. مطالعه تطبیقی شهرهای کوچک استان گیلان

* مهدی شیرکوند^۱، زهره فنی^۲

^۱ دانشجوی دکتری دانشگاه شهید بهشتی

^۲ دانشیار دانشگاه شهید بهشتی

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۱/۱۲؛ تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۲/۴

چکیده

سرمایه اجتماعی اگر چه مفهومی نوین و نوپا در عرصه مطالعات انسانی و شهری است اما ریشه در روابط نوع بشر دارد. امروزه، مسلم است که تحقق توسعه پایدار، جامعه مدنی و بستر مناسب زیست انسانی، تنها در گرو تشکیل و تقویت سرمایه اجتماعی است. هدف اصلی این پژوهش یافتن رابطه میان اندازه جمعیتی شهرهای کوچک و تولید سرمایه اجتماعی و نقش این دو در کیفیت زیستی مردم آنها می‌باشد. روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی است و برای سنجش کیفیت زیستی ساکنان شهرهای کوچک استان گیلان از منابع کتابخانه‌ای و پیمایشی (پرسش‌نامه) استفاده گردید. داده‌های جمع‌آوری شده، با استفاده از روش‌های آماری تحلیل و برای تعیین رابطه میان سرمایه‌های اجتماعی با ارتقاء کیفیت زیستی شهروندان، از آزمون‌های توصیفی نظیر میانگین و آزمون‌های استنباطی پیرسون و تحلیل خوشه‌ای استفاده شد. نتایج پژوهش حاکی از آن است که اولاً شهرهای کوچک با توجه به اندازه‌های جمعیتی مختلف استان از لحاظ تشکیل سرمایه‌های اجتماعی متفاوت است؛ در بعضی از معیارها وضعیت خوب و در بعضی دیگر وضعیت ضعیف دارند. همچنین تشکیل سرمایه‌های اجتماعی این شهرها، رابطه معناداری با اندازه جمعیتی آنها دارد و میزان این سرمایه‌ها در شهرهای رده بالای جمعیتی چون آستانه و فومن دارای وضعیت مطلوب و در شهرهای رده پایین جمعیتی چون ماسال، املش و سیاهکل وضعیت نامطلوب است. دیگر اینکه، ارتباط متقابل و معناداری میان سرمایه‌های اجتماعی و ارتقاء کیفیت زیستی ساکنان با توجه به اندازه جمعیتی شهرهای کوچک مورد مطالعه وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، کیفیت زیستی، اندازه جمعیت، شهرهای کوچک، استان گیلان

مقدمه

در مقابل، تهی شدن یک جامعه از سرمایه اجتماعی، به ناکارآمدی بسیاری از سیاست‌ها و طرح‌های پیشنهادی در حوزه برنامه‌ریزی منجر می‌شود. بنابراین می‌توان گفت که سرمایه اجتماعی، پدیده‌ای اجتماعی است که خصلت جمعی دارد و پیامدهای بی‌توجهی به آن در دهه‌های گذشته، به فروپاشی نهاد خانواده، ناپایدار شدن روابط اجتماعی، کاهش میزان همبستگی اجتماعی، از رونق افتادن فعالیت‌های اقتصادی، گسترش ناهنجاری‌های رفتاری در میان جوانان ونوجوانان و ناامنی در مؤسسه‌های آموزشی، از میان رفتن اعتماد و انسجام اجتماعی در بین افراد جامعه و در نهایت ناپایداری توسعه شهری می‌توان اشاره کرد. بی‌توجهی به ناپایداری توسعه شهری، استانداردها و

بیان مسئله

یکی از انتقادات اساسی به برنامه‌ریزی سنتی در قالب طرح‌های جامع و تفصیلی، تأکید بیش از حد آنها بر اهداف کالبدی - کارکردی و عدم توجه کافی به اهداف و ارزش‌های اجتماعی - اقتصادی بوده است (مهدیزاده، ۲۹۴: ۱۳۸۱-۲۹۱). امروزه بی‌تردید، وجود سرمایه اجتماعی، کلید استقرار جامعه مدنی و حیات شهروندی و فقدان سرمایه اجتماعی مانع اساسی برای تاسیس و استقرار آن تلقی می‌شود. جوامع دارای این نوع سرمایه، بستری مناسب برای شکل‌گیری جامعه مدنی توانمند، پاسخگو و کارآمد فراهم می‌سازند. اما

روحیه جمعگرایی در برابر فردگرایی و نوع دوستی شکل می‌گیرد. از اوایل دهه ۱۹۹۰ مفهوم سرمایه اجتماعی به عنوان موضوع محوری در مباحث علوم اجتماعی وارد شد و در طول ۱۰-۱۵ سال گذشته، رابرت پوتنام و جیمز کلنن^۱، به واژه سرمایه اجتماعی اعتبار فراوان بخشیده‌اند (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۱۱).

همین روند، در مورد اغلب شهرهای کوچک و میانی کشور در حال وقوع است. پدیده‌ای که با تاکید بر شبکه‌های اجتماعی و سرمایه‌ها و توانمندی‌های گوناگون آنها، قابل پیشگیری و تعدیل است. شهرهای کوچک در سطوح منطقه‌ای (استانی) و محلی (شهری) علی‌رغم اهمیت و جایگاه ویژه‌ای که از نظر حلقه ارتباطی و تکمیلی سلسله مراتب سکونت گاهی در نظام‌های شهری-منطقه‌ای دارند (فنی، زهره، ۱۳۸۸: ۲۳)، به دلایل ساختاری و بنیادی، نیازمند تاکید و بررسی ارتباط میان تشکیل و اثرات سرمایه اجتماعی در بهبود و ارتقاء کیفیت زیستی هستند. شهرهایی که در چرخه توسعه منطقه‌ای و ملی کمترین میزان توجه و تاکید را به خود جذب کرده‌اند؛ ساکنان آنها نیز به دلیل شرایط خاص زیستی و معیشتی به تدریج علائق و وابستگی خود را نسبت به شهر از دست می‌دهند و مهاجرت به شهرهای میانی و بزرگ را بر ماندن و تداوم سکونت ترجیح می‌دهند. از مهمترین جریان‌های فکری معاصر در ارتباط با این تحول می‌توان به رواج مفاهیم کیفیت زندگی^۲، رفاه اجتماعی^۳، عدالت اجتماعی^۴ و... اشاره کرد که نفوذ و تأثیرگذاری آنها همچنان رو به افزایش است.

از سوی دیگر کانون‌های کوچک شهری به دلایل متعدد از جمله اندازه جمعیت، مقیاس کوچک کالبدی و فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی و به ویژه همگرایی‌های اجتماعی و فرهنگی، نسبت به شهرهای میانی و بزرگ، از شرایط و بسترهای لازم برای تشکیل و تداوم نهادها و شبکه‌های اجتماعی و مردم محور، بیشتر برخوردار هستند. برخورداری از سرمایه‌های

معیارهای زیستی جامعه را مورد تهدید قرار می‌دهد و چالش‌های متعددی پدید می‌آورد.

برای نخستین بار، گلن لوری^۱ اقتصاددان، اصطلاح سرمایه اجتماعی را در دهه ۱۹۷۰ برای توصیف مشکل توسعه اقتصادی درون شهری به کاربرد می‌گویند که سرمایه اجتماعی، نتیجه انباشت منابع بالفعل یا بالقوه‌ای مربوط به مالکیت یک شبکه پایدار از روابط کم و بیش نهادینه شده در بین افرادی است که با عضویت در یک گروه ایجاد می‌شود (Bourdieu, 1985: 248). همچنین پژوهش‌هایی در مورد نقش سرمایه اجتماعی در بهبود کیفیت زندگی شهری انجام شده که حاکی از اهمیت در این زمینه است. نتایج پژوهش‌ها در سه سطح مورد بررسی قرار گرفته‌اند:

- سطح فردی یا خرد: به‌طور معمول، هر یک از افراد جامعه در شبکه یا شبکه‌هایی عضویت دارند. که منافع ناشی از این عضویت می‌تواند برای افراد مفید واقع شود.

- سطح گروهی یا میانه: روابط مبتنی بر اعتماد میان اعضای گروه موجب تشکیل سرمایه اجتماعی می‌شود. این سرمایه در اختیار تمامی اعضای گروه قرار دارد تا از آن برای پیشبرد امورشان استفاده کنند.

- سطح کلان: شمار زیاد گروه‌های داوطلبانه در جامعه و روابط افقی میان آنها که مبتنی بر اعتماد است، سرمایه اجتماعی را تولید می‌کنند که همه اعضای جامعه از آن بهره‌مند خواهند بود.

سرمایه اجتماعی اگر چه مفهومی نوین و نوپا در عرصه مطالعات انسانی و شهری است اما این مفهوم ریشه در روابط نوع بشر دارد. امروزه این امر مسلم است که رسیدن به توسعه، جامعه مدنی، معیارهای جهان شمول و بستر مناسب برای زیست اجتماعی تنها با وجود سرمایه اجتماعی شکل می‌گیرد. سرمایه اجتماعی از طریق جریان‌های اطلاع‌رسانی مثل آموزش مربوط به مشاغل، تبادل عقاید، تبادل اطلاعات از هنجارهای مربوط به معاملات در شبکه‌های اجتماعی، مشارکتهای مردمی، گروه‌های خود یاری،

2. Rarert poutnam & gimz kolman
3. Quality of Life
4. Social Wellh[ndfare
5. Social Equity

1. Glenn Loury

از این رو، پژوهشگران به دنبال طرح پرسش‌ها و فرضیه‌هایی به شرح زیر اشاره کرده‌اند:

پرسش‌های پژوهش

- کوچک بودن اندازه جمعیتی شهرها، چه تاثیری بر تشکیل سرمایه‌های اجتماعی آنها دارد؟
- بین سرمایه اجتماعی و ارتقاء کیفیت زیستی ساکنان شهرهای کوچک چه ارتباطی وجود دارد؟

فرضیات پژوهش

- کوچک بودن جمعیتی شهرهای مورد مطالعه، فرایند تشکیل سرمایه‌های اجتماعی را تسهیل می‌کند.
- تشکیل سرمایه‌های اجتماعی بر کیفیت زیستی شهرهای کوچک مورد مطالعه تاثیرات مستقیم معناداری دارد.

پیشینه پژوهش

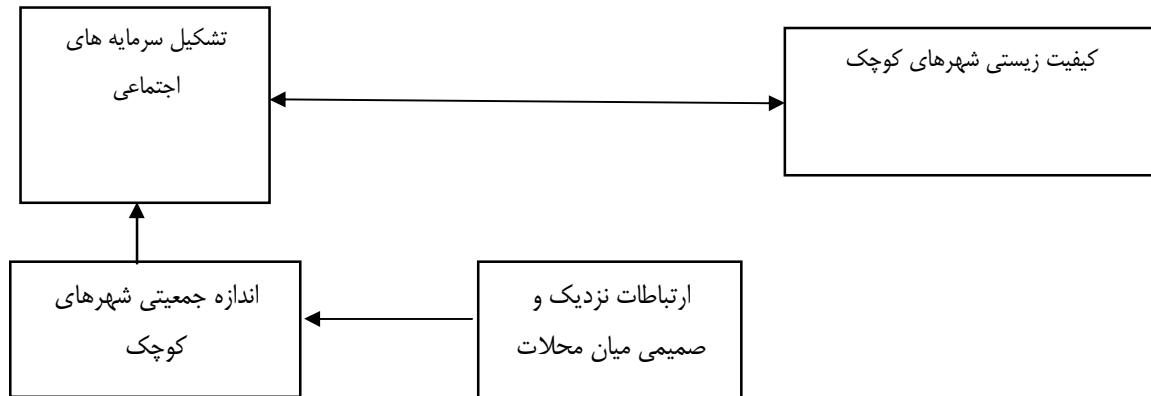
اگر چه در مورد اهمیت و اثرات سرمایه اجتماعی در بهبود یا تغییر کیفیت زیستی در شهرهای کوچک مقیاس، تا کنون پژوهشی صورت نگرفته است ولی در برخی از تحقیقات می‌توان ردپایی از تحلیل‌های مرتبط پیدا نمود. از جمله مهمترین آنها عبارتند از:

اجتماعی مختلف و اندازه جمعیتی متفاوت این کانون‌های شهری بستری است برای مطالعه و مقایسه شهرهای کوچک برای ارتقاء کیفیت زیستی با توجه به قابلیت‌های آنها است. در این میان شهرهای کوچک استان گیلان با توجه به موقعیت قرارگیری و منابع و زیرساخت‌های موجود اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی و... همواره جاذب جمعیت هستند. این اوامر و اندازه جمعیتی شهرهای کوچک و ظرفیت‌های اجتماعی شهروندان این کانون‌ها، دلیلی برای مطالعه و مقایسه اندازه جمعیتی این شهرها و تشکیل سرمایه‌های اجتماعی و تلاشی در جهت ارزیابی و سنجش کیفیت زیستی ساکنان است. هدف کلی این پژوهش، شناخت فرایندهای تشکیل و تاثیرات سرمایه‌های اجتماعی در کیفیت زیستی کانون‌های کوچک شهری و اهداف جزئی آن، عبارت بوده اند از: سنجش و تحلیل انواع سرمایه‌های اجتماعی در شهرهای کوچک؛ شناخت و تحلیل رابطه میان اندازه شهر و شاخص‌های سرمایه‌های اجتماعی؛ شناخت و تحلیل کیفیت زندگی، توانمندی‌ها و ظرفیت‌های محلی خاص شهرهای کوچک مبتنی بر تولید سرمایه‌های اجتماعی.

جدول ۱: پیشینه پژوهش

پژوهش و نتایج آن	محققان
در پایان‌نامه ای با عنوان بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری، مطالعه موردی: شهر محلات پرداخته است. نتایج آن نشان می‌دهد که بین متغیرهای مستقل سرمایه اجتماعی، اعتماد و مشارکت اجتماعی و درجه دینداری با توسعه شهری به عنوان متغیر وابسته ارتباط مستقیمی وجود دارد. همچنین هیچ رابطه‌ای میان آگاهی اجتماعی و توسعه شهری دیده نشد.	محسنی تبریزی و همکار (۱۳۸۹)
تحقیقی با عنوان کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد منتشر شده است که نتایج آن نشان می‌دهد سرمایه مادی بر کیفیت عینی و سرمایه اجتماعی بر کیفیت ذهنی زندگی شهروندان و سرمایه انسانی بر هر دو جنبه زندگی تاثیرات مثبتی داشته است.	نوغانی و همکاران (۱۳۸۷)
در پژوهشی دیگر تحت عنوان بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه ای سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی در بین روستاهای استان فارس که در فصل نامه روستا و توسعه، سال ۹، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۵ به چاپ رسید با استفاده از روش تحقیق پیمایش سطح بالای سرمایه اجتماعی به سطح بالای رضایت از کیفیت زندگی می‌انجامد. بر این اساس، مشخص شد که سرمایه اجتماعی در مقایسه با متغیرهای زمینه ای مانند سن، شغل و ... پیش بینی کننده ای بهتر برای رضایت از کیفیت زندگی به شمار می‌آید. از میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی، اعتماد بالاترین تأثیرگذاری را در این زمینه داشته است.	ماجدی و همکاران (۱۳۸۵)
در تحقیقی دیگر تحت عنوان سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر گنبد کاووس که در مطالعات اجتماعی ایران به چاپ رسید با استفاده از روش پیمایش نشان داده که رابطه بین دو سازه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در سطح اطمینان ۹۹٪ رابطه ای معنادار است. علاوه بر این سرمایه اجتماعی بر مبنای چهار سنجۀ امنیت محلی، بده بستان، تصور نسبت به محله و عضویت	غفاری و همکاران (۱۳۸۵)

<p>انجمنی ۳۶ درصد تغییرات کیفیت زندگی را تبیین نموده است. همچنین در مقیاس محله‌های مورد بررسی، یافته‌های تحقیق نشان از تفاوت در سرمایه اجتماعی و به تبع آن تفاوت در کیفیت زندگی را دارند.</p>	
<p>در تحقیقی دیگر تحت عنوان فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی بر روی مراکز دهستان‌های شهرهای کوچک ورامین، با تلفیقی از روش کیفی (مصاحبه عمیق و بحث گروهی) و روش کمی (پیمایش) رابطه معکوس میان فقر و مؤلفه‌های سه گانه سرمایه اجتماعی (اعتماد، انسجام و مشارکت) تأیید شده است ضمن آنکه دو شاخص عدم مشارکت در تصمیم سازی و نیز خشونت و نزاع متداول در جامعه مورد بررسی در زمینه بروز و گسترش فقر نقش پررنگی داشته است.</p>	شادی طلب و همکاران (۱۳۸۴)
<p>در تحقیقی، تحت عنوان فقر و سرمایه اجتماعی بر روی خانواده‌های تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) شهرهای کوچک قزوین به انجام رساندند. یافته‌های این پژوهش نشان دهنده تفاوت معنی‌دار در میانگین سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن در بین خانوارهای فقیر و مرفه مورد بررسی است. همچنین نتایج کار بیانگر همبستگی منفی قوی فقر با سرمایه اجتماعی است به عبارت دیگر میزان سرمایه اجتماعی افراد و گروهها تحت تأثیر شرایط ناشی از فقر و محرومیت قرار دارد.</p>	زاهدی و فرخی (۱۳۸۲)
منابع خارجی	
<p>در تجزیه و تحلیل خود سعی در ارزیابی تأثیر سرمایه اجتماعی بر شاخص توسعه انسانی، شاخص فقر انسانی و شاخص توسعه مربوط به جنسیت در ایران بودند. نتایج این مطالعه نشان داد که رابطه مثبت و معنی‌داری بین سرمایه اجتماعی و شاخص توسعه انسانی (HDI) وجود دارد. اثر سرمایه اجتماعی با توجه به مطالعه در شاخص فقر انسانی (HPI) منفی و معنی دار بود. در این مطالعه همچنین رابطه معنی دار بین سرمایه اجتماعی و شاخص توسعه مربوط به جنسیت (GDI) در ایران یافت می‌شود.</p>	بابائی و همکاران، (۲۰۱۱)
<p>یک رویکرد کمی و تحلیلی در مطالعه خود به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی استفاده کرده است. نتایج این مطالعه تأیید کرد که رابطه بین توسعه اقتصادی و سرمایه اجتماعی وجود دارد.</p>	یعقوب‌زاده (۲۰۱۱)
<p>در تحقیقی به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفاه خانواده‌ها در یک روستای ویتنام پرداخته اند. موضوعات اصلی مورد بررسی عبارت بود از اینکه سهم سرمایه اجتماعی در دستاوردهای اقتصادی بالاتر از گونه‌های دیگر سرمایه است یا نه؛ نقش سرمایه اجتماعی در میان خانوارهای مختلف متفاوت است یا نه؛ و همچنین، ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی به طور مساوی بر درآمد خانوار تأثیر می‌گذارد یا نه. آنها با یک مدل اقتصادسنجی به بررسی این موضوعات پرداختند و سرمایه اجتماعی را به مثابه یک عامل تولیدی، مانند عوامل مرسوم دیگری چون عوامل مادی، نیروی انسانی، و سرمایه انسانی، در نظر گرفتند. در این تحقیق، درآمد خانوار و هزینه متغیرهای وابسته به حساب می‌آمد. نتایج تحقیق نشان داد که سرمایه اجتماعی تأثیری قوی و مثبت بر درآمد خانوار دارد اما بر خلاف مطالعات دیگر، تعداد عضویت در انجمن‌ها بر درآمد خانوارها اثری نداشته است.</p>	وان‌ها و همکاران (۲۰۰۴)
<p>همکاران به بررسی ابعاد تأثیر سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی بر کیفیت زندگی در انگلستان می‌پردازند. محققان با استفاده از پیمایش خانوار در انگلستان، نخست ابعاد سازنده سرمایه اجتماعی را شناسایی می‌کنند، و سپس به بررسی تأثیر آن بر درک مردم از اعتماد و کیفیت زندگی می‌پردازند. آنها در تحلیل خود از نتایج تحقیق چنین عنوان می‌کنند که مجراهای غیر رسمی سرمایه اجتماعی نقش مهم تری در تأثیرگذاری بر درک مردم از اعتماد و کیفیت زندگی دارند.</p>	یاجون لی و همکاران (۲۰۰۵)
<p>در پایان نامه کارشناسی ارشد خود از دانشگاه ادیس کاول (Edith Cowan university) در تحلیلی پیرامون ارتباط بین سرمایه اجتماعی و تندرستی (well-being) در چهار ناحیه باسک، آندلس، گالیسیا، والنسای اسپانیا در نیمه دهه ۱۹۹۰ با استفاده از روش پیمایش و تحلیل ثانوی نشان داد که بر اساس تحلیل خصیصه‌های اجتماعی همچون ارتباطات میان مردم، بین شهروندان و نهادهای عمومی و اعتماد اجتماعی که می‌توان آنها را در ذیل مقوله احساس تعلق و به هم پیوستگی شهری گرد هم آورد می‌توان اطلاعات مفید و ارزشمندی را درباره احساس خوشبختی و تندرستی به دست آورد. بر این اساس مفهوم سرمایه اجتماعی برای تشریح روندی که ویژگی‌های فوق الذکر با مقوله تندرستی و کیفیت زندگی مرتبط می‌شوند مفید به فایده خواهد بود.</p>	ماریا فرانکو (۱۹۹۰)

نمودار ۱: مدل مفهومی پژوهش (منبع: نگارندگان)

پایداری به لحاظ اجتماعی و زیست محیطی و همچنین دوری از بسیاری از مشکلات شهرهای بزرگ چون ترافیک و ازدحام مورد توجه قرار گرفته‌اند (فنی، ۱۳۸۸: ۱۲). این شهرها هر اندازه که کوچک هم باشند با توجه به ماهیت شهری آنها، دارای مسائل و مشکلاتی بویژه از لحاظ کیفیت زندگی هستند. واقعیت این است که پیچیدگی‌های این شهرها نشان می‌دهد که اگر ابزار و نیروی کافی برای مدیریت آنها فراهم نشود، با وجود کوچکی، اداره آن به مراتب از شهرهای بزرگ دشوارتر است. شهرهای کوچک بارکود اقتصادی و بیکاری دست به گریبانند، مدیران شهری آنها منابع مالی کمی برای اداره شهر دارند و دستشان برای خدمات رسانی و اجرای طرح‌های عمرانی بسته است (رش به: معصوم، ۱۳۸۰: ۳۳). امروزه توجه به شهرهای کوچک در کشورهای توسعه یافته نیز یک اولویت است، زیرا این شهرها به بهبود کیفیت زندگی در بسیاری از زمینه‌ها می‌انجامند و از خدمات زیست محیطی موجود در آنها می‌توان برای بهبود و کمک به مسائل اجتماعی، روانی، بهداشتی و انسانی ساکنان کمک گرفته شود (Cabro et al., 2013:212). تشکیل سرمایه اجتماعی در چنین شهرهایی با توجه به اندازه جمعیتی آنها می‌تواند بر کیفیت و شرایط زیست زندگی مردم تاثیرگذار باشد.

مبانی نظری پژوهش سرمایه اجتماعی: قبل از سال ۱۹۱۶ هانی فان^۱ از دانشگاه ویرجینیای غربی در مقاله‌ای از مفهوم سرمایه اجتماعی استفاده کرده بود؛ اما برای نخستین بار جین جاکوبز^۲ در اثر کلاسیک خود تحت عنوان «مرگ و زندگی در شهرهای بزرگ آمریکایی» (۱۹۶۱) برای تأکید بر ارزش جمعی پیوندهای دوستانه غیررسمی در کلان‌شهرهای جدید از مفهوم سرمایه اجتماعی استفاده کرد. در دهه ۱۹۷۰ گلن لوری^۳، اقتصاددان، برای مشخص نمودن دلایل عدم دسترسی آمریکایی‌های آفریقایی‌تبار به پیوندهای اجتماعی وسیع، به‌منزله یکی از موزدیان‌ترین میراث‌های برده‌داری و تبعیض نژادی، از این اصطلاح بهره برد (Wallis and killerby, 2004). سرمایه اجتماعی یک مفهوم جمعی است که مبنای آن در رفتارها، نگرش‌ها و استعدادهای فردی قرار دارد (Brehn and Rahn, 1997).

شهرهای کوچک و سرمایه اجتماعی: آن چه به‌عنوان شهرهای کوچک در متون شهری رایج شده، بحث‌های پر دامنه‌ای را در ارتباط با ماهیت، اهمیت و مسائل مختلف این شهرها از جمله مدیریت آنها در پی داشته است. شهرهای کوچک به‌عنوان یک عامل در ایجاد تعادل منطقه‌ای و با خصوصیات مثبت محیطی و

1. L.F.Hanifan
2. Jane Jacobs
3. Glenn Loury

معرفی محدوده مورد مطالعه

استان گیلان یکی از استان‌های ساحلی شمال ایران با مساحت ۱۴۷۱۱ کیلومترمربع است که طول آن از شمال غربی تا جنوب شرقی، ۲۳۵ کیلومتر و پهنای آن، از ۲۵ تا ۱۰۵ کیلومتر تغییر می‌کند. رشته کوه‌های البرز با ارتفاع متوسط ۳۰۰۰ متر، همانند دیواری در باختر و جنوب گیلان کشیده شده و این منطقه جز از راه دره منجیل، راه شوسه دیگری به فلات ایران ندارد. کمترین فاصله کوه از دریای خزر (در بخش حویق از شهرهای کوچک تالش) نزدیک به

۳ کیلومتر و بیشترین فاصله آن از دریا (در امام زاده‌هاشم، مسیرجاده رشت- قزوین) حدود ۵۰ کیلومتر است. این استان، از شمال به دریای خزر و کشورهای مستقل آسیای میانه، از غرب به استان اردبیل، از جنوب به استان زنجان و قزوین و از شرق به استان مازندران محدود می‌گردد. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۹۱، استان گیلان دارای ۱۶ شهر کوچک ۵۲ شهر و ۴۳ بخش، ۱۰۹ دهستان و ۲۹۱۶ آبادی (۲۵۸۳ آبادی دارای سکنه و ۳۳۳ آبادی خالی از سکنه) می‌باشد.

جدول ۲: تعاریف بانک جهانی از سرمایه اجتماعی

محقق	مجموعه‌ای از تعاریف منتشر شده توسط بانک جهانی
بوردیو ^۱	مجموع منابع بالقوه یا بالفعلی است که با عضویت در شبکه پایایی از روابط کم و بیش نهادینه شده از آشنایی یا شناخت متقابل، بدست می‌آید.
پاتنام ^۲	اجزاء اصلی سازمان اجتماعی، مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که می‌توانند کارایی اجتماعی را با تسهیل کنش‌های هماهنگ، بهبود دهند.
گروتارت، ون باستلار ^۳	نهادها، روابط، نگرش‌ها، ارزشهایی که تعاملات بین اشخاص را مدیریت کرده و به توسعه اجتماعی و اقتصادی کمک می‌نماید.
ببینگتون ^۴	روابطی که اشخاص در آن سرمایه گذاری می‌کنند و جریانی از منافع را به وجود می‌آورند.
فافچامپس ^۵	یک شبکه از پدیده اجتماعی مرتبط. (بویژه نقشی که روابط بین فردی، عضویت کلوب و شبکه‌های اجتماعی، در تبادل اجتماعی کارآمد بازی می‌کند)
روبیسون و سیلس ^۶	احساس همدردی، نگرانی، همدلی، احترام، حس اجبار و اعتماد یک شخص یا گروهی به شخص یا گروهی دیگر.
اوستروم ^۷	سرمایه اجتماعی دانش، ادراک، هنجارها، قوانین و انتظارات مشترک درباره الگوهای تعاملات است که گروهی از افراد در برخورد با مسئله‌های غامض اجتماعی، موقعیت‌های عمل جمعی با خود به سازمان می‌آورند... افراد بایستی روش‌های تقویت انتظارات و اعتماد متقابل را جهت غلبه بر وسوسه‌های کوتاه مدت ناخوشایند پیدا نمایند.

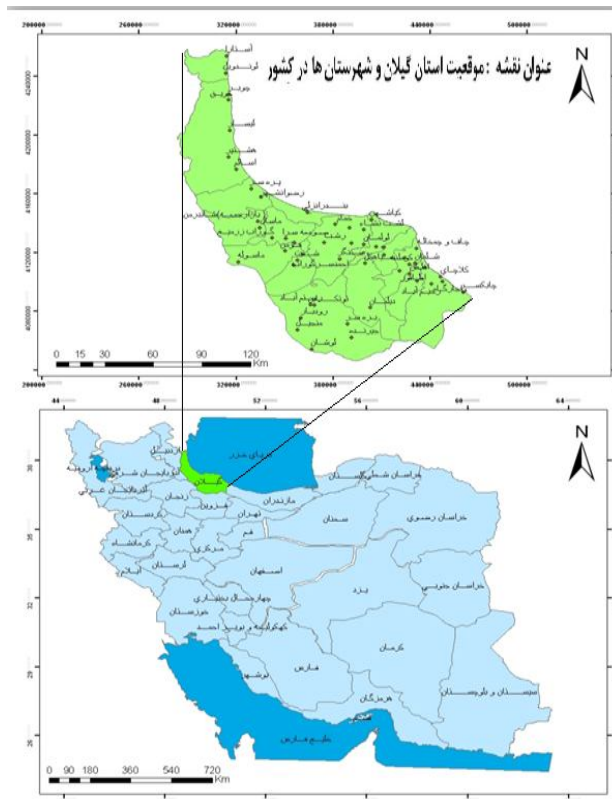
ماخذ: (Francis, 2002).

جدول ۳: جمعیت، تعداد و بعد خانوار در استان و شهرهای کوچک‌های گیلان

خصوصیات استان و شهرهای کوچک	جمعیت (نفر)	تعداد خانوار	بعد خانوار
استان گیلان	۲۴۸۰۸۷۴	۷۷۷۶۸۴	۳.۲
املش	۱۴۹۱۵	۴۷۱۸	۳.۲
آستانه	۴۰۷۲۶	۱۳۱۳۱	۳.۱
رضوانشهر	۱۵۲۶۷	۴۵۹۲	۳.۳
سیاهکل	۱۸۱۷۶	۵۶۴۵	۳.۲
فومن	۳۰۶۰۸	۹۳۳۲	۳.۳
ماسال	۱۴۶۸۹	۴۳۹۴	۳.۳

ماخذ: سالنامه آماری ۱۳۹۰.

1. Bourdieu
2. Putnam
3. Grootaert and Van Bastelaer
4. Bebbington
5. Fafchamps
6. Robison and Siles
7. Ostrom

نقشه ۱: موقعیت شهرهای کوچک مورد مطالعه در استان گیلان (ماخذ: نقشه ۱:۵۰۰۰۰ استان گیلان)

روش تحقیق

روش تحقیق با توجه به هدف، کاربردی و با توجه به ماهیت موضوع تحقیق و با عنایت به موارد فوق الذکر به ویژه حجم و سطح تحقیق، سوگیری تحقیق و رهیافت آن، مناسب ترین روش تحقیق همان روش توصیفی پیمایشی می باشد. نمونه‌های مورد مطالعه، براساس آمار ۱۳۹۰ همه شهرهای کوچک استان گیلان، زیر ۵۰ هزار نفر هستند که از میان ۱۶ شهر کوچک آن، شهرهای املش، تالش، رضوانشهر، سیاهکل، فومن و ماسال برای این مطالعه انتخاب شدند.

حجم نمونه با استفاده از فرمول جامعه آماری نامحدود کوکران ۱۵۰ پرسشنامه به‌عنوان نمونه انتخاب شده است و روش نمونه‌گیری، طبقه‌ای می‌باشد. پردازش داده‌های آماری فوق و تحلیل نتایج آنها از طریق نرم‌افزاری SPSS صورت گرفته است. سپس از طریق آزمون‌های توصیفی نظیر میانگین و

آزمون‌های استنباطی همبستگی پیرسون و تحلیل خوشه ای در سه وضعیت خوب، متوسط و ضعیف به تجزیه و تحلیل داده‌ها با توجه به شاخص‌ها اقدام شده است. برای سنجش پایایی شاخص‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده که مقدار آن ۰/۷۰ به‌دست آمده که نشان از پایایی مناسب تحقیق می باشد.

$$n = \frac{\frac{r^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left| \frac{r^2 pq}{d^2} - 1 \right|}$$

t = اندازه متغیر در توزیع طبیعی

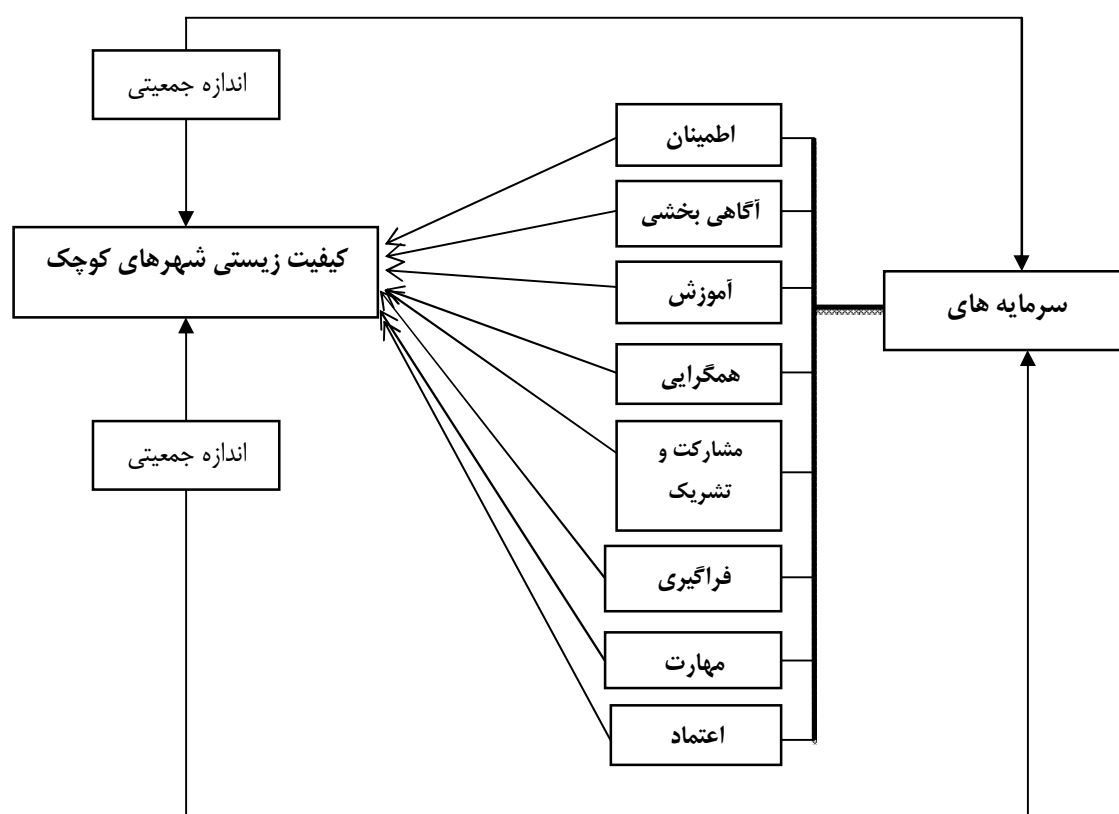
p = درصد توزیع صفت در جامعه

q = درصد افراد فاقد صفت در جامعه

d = تفاضل نسبت واقعی صفت در جامعه با میزان تخمین محقق

N = جامعه آماری مورد مطالعه

n = حجم نمونه

شکل ۱: متغیرهای پژوهش (منبع: نگارندگان)

یافته‌ها و نتایج پژوهش

یافته‌های تحقیق شامل چهار زیربخش در مورد وضعیت شهرهای کوچک، از نظر سرمایه‌های اجتماعی، اشکال سرمایه اجتماعی، سرمایه اجتماعی و کیفیت زیستی ساکنان و تاثیر ساختار اداری و مدیریتی و سرمایه‌های اجتماعی بر کیفیت زیستی ساکنان شهرهای کوچک است که به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

وضعیت شهرهای کوچک از نظر سرمایه‌های اجتماعی: آنچه از پژوهش‌های انجام شده قابل استنباط است (ر.ش به: فنی، ۱۳۸۸ و ۱۳۹۴)، یکی از مهمترین ویژگی‌های انسانی شهرهای کوچک، شکل گیری سریعتر سرمایه‌های اجتماعی نسبت به شهرهای بزرگ و متوسط است. در این پژوهش این امر شامل ۹

زیرمعیار آموزش، فراگیری، آگاهی بخشی، مهارت، اطمینان، اعتماد، همگرایی، مشارکت و تشریک مساعی می باشد.

آموزش: این معیار شامل عضویت در گروه‌های اجتماعی، فعالیت‌های داوطلبانه، فعالیت‌های مذهبی، تاثیرگذاری در امورات شهر، اطلاع از اداره امور شهر می باشد. نتایج نشان می دهد که شهر رضوانشهر با ۱۵۲۶۷ نفر جمعیت در وضعیت خوب و شهر فومن با ۳۰۶۰۸ نفر در وضعیت ضعیف از لحاظ آموزش حاصل شده اند. نکته قابل ذکر این که شهر آستانه با ۴۰۷۲۶ نفر جمعیت تنها ۱۲ درصد دارای وضعیت خوب می باشد. جدول ۴ نتایج را به طور تفصیلی برای شهرهای کوچک در سه وضعیت و جمعیت آنها نمایش می‌دهند.

جدول ۴: وضعیت معیار آموزش به تفکیک شهرهای کوچک مورد مطالعه

مجموع	خوب	متوسط	ضعیف	آموزش	
				کمیت	جمعیت
۲۵	۳	۱۱	۱۱	تعداد	۴۰۷۲۶
				درصد	
۲۵	۹	۹	۷	تعداد	۱۵۲۶۷
				درصد	
۲۵	۰	۹	۱۶	تعداد	۳۰۶۰۸
				درصد	
۲۵	۳	۹	۱۳	تعداد	۱۴۹۱۵
				درصد	
۲۵	۱	۱۲	۱۲	تعداد	۱۴۶۸۹
				درصد	
۲۵	۴	۸	۱۳	تعداد	۱۸۱۷۶
				درصد	

ماخذ: نتایج پرسشنامه

فراگیری

از جمله شاخص‌های مؤثر در سنجش سرمایه‌های اجتماعی، میزان فراگیری افراد در ارتباط با مسائل شهری است. بررسی کلی نشان می‌دهد که در چهار شهر پرجمعیت آستانه، رضوانشهر، فومن و املش، این

معیار از منظر وضعیت خوب حاصل شده و در شهر سیاهکل با ۱۸۱۷۶ نفر جمعیت ۳۲ درصد در وضعیت خوب ارزیابی شده است. جدول ۵ نتایج تفصیلی به تفکیک شهرهای کوچک و جمعیت آنها را نمایش می‌دهند.

جدول ۵: وضعیت معیار فراگیری به تفکیک شهرهای کوچک مورد مطالعه

مجموع	خوب	متوسط	ضعیف	فراگیری	
				کمیت	جمعیت
۲۵	۰	۲	۲۳	تعداد	۴۰۷۲۶
				درصد	
۲۵	۰	۶	۱۹	تعداد	۱۵۲۶۷
				درصد	
۲۵	۰	۲	۲۳	تعداد	۳۰۶۰۸
				درصد	
۲۵	۰	۴	۲۱	تعداد	۱۴۹۱۵
				درصد	
۲۵	۱	۰	۲۴	تعداد	۱۴۶۸۹
				درصد	
۲۵	۸	۶	۱۱	تعداد	۱۸۱۷۶
				درصد	

ماخذ: نتایج پرسشنامه

آگاهی بخشی

این معیار شامل ارتباط با مسئولین شهری، ملاقات با همسایگان، نزدیکی محل سکونت به دوستان و خویشاوندان و... می باشد. نتایج نشان می دهد که

شهر رضوانشهر با نفر ۱۵۲۶۷ جمعیت ۴۰ درصد دارای وضعیت خوب و شهر فومن با ۳۰۶۰۸ نفر ۳۶ درصد ضعیف حاصل شده است. جدول ۶ نتایج تفصیلی به تفکیک شهرهای کوچک را نمایش می دهند.

جدول ۶: وضعیت معیار آگاهی بخشی به تفکیک شهرهای کوچک مورد مطالعه

مجموع	خوب	متوسط	ضعیف	آگاهی بخشی	
				کمیت	جمعیت
۲۵	۵	۱۷	۳	تعداد	۴۰۷۲۶
				درصد	
۲۵	۱۰	۱۴	۱	تعداد	۱۵۲۶۷
				درصد	
۲۵	۳	۱۳	۹	تعداد	۳۰۶۰۸
				درصد	
۲۵	۶	۱۲	۷	تعداد	۱۴۹۱۵
				درصد	
۲۵	۱	۱۷	۷	تعداد	۱۴۶۸۹
				درصد	
۲۵	۶	۱۴	۵	تعداد	۱۸۱۷۶
				درصد	

ماخذ: نتایج پرسشنامه

از جمله شاخص‌ها در سنجش میزان رسیدگی به محیط فیزیکی شهر و ارتقای کیفیت زندگی ساکنان؛ داشتن مهارت است. این امر در این پژوهش شامل میزان زیبایی شهرهای کوچک و زیبایی با توجه به اندازه آنها می باشد. ارزیابی کلی نشان داد که شهرهای پرجمعیت دارای وضعیت مطلوبی از نظر این معیار

می باشند. به عبارتی آستانه و رضوان شهر به ترتیب با ۳۶ و ۲۸ درصد دارای وضعیت خوب و شهرهای فومن و سیاهکل از نظر این معیار ضعیف ارزیابی شده اند. نتایج تفصیلی این معیار به تفکیک شهرهای کوچک با جمعیت و درصد را جدول ۷ نمایش می دهد.

جدول ۷: وضعیت معیار مهارت به تفکیک شهرهای کوچک مورد مطالعه

مجموع	خوب	متوسط	ضعیف	مهارت	
				کمیت	جمعیت
۲۵	۹	۹	۷	تعداد	۴۰۷۲۶
				درصد	
۲۵	۷	۱۸	۰	تعداد	۱۵۲۶۷
				درصد	
۲۵	۰	۶	۱۹	تعداد	۳۰۶۰۸
				درصد	
۲۵	۲	۱۶	۷	تعداد	۱۴۹۱۵
				درصد	
۲۵	۳	۱۲	۱۰	تعداد	۱۴۶۸۹
				درصد	
۲۵	۵	۴	۱۶	تعداد	۱۸۱۷۶
				درصد	

ماخذ: نتایج پرسشنامه

اطمینان

درصد وضعیت خوب و به ترتیب شهرهای سیاهکل و ماسال با ۵۶ و ۶۴ درصد و جمعیت ۱۸۱۷۶ و ۱۴۶۸۹ نفر دارای وضعیت ضعیف حاصل شده اند. جدول ۸ نتایج تفصیلی را به تفکیک شهرهای کوچک با جمعیت و درصد نمایش می‌دهد.

معیار میزان اطمینان در حل و فصل مسائل و امور شهری یکی از جنبه‌های مهم سرمایه‌های اجتماعی در مدیریت شهری است و در گرو اطمینان حکمروایی، شهر سالم و پایدار ایجاد می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد شهر رضوانشهر با ۱۵۲۶۷ جمعیت ۵۶

جدول ۸: وضعیت معیار اطمینان در شهرهای کوچک مورد مطالعه

اطمینان	اطمینان		ضعیف	متوسط	خوب	مجموع
	جمعیت	کمیت				
آستانه	۴۰۷۲۶	تعداد	۴	۱۳	۸	۲۵
		درصد	۱۶/۰۰٪	۵۲/۰۰٪	۳۲/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
رضوانشهر	۱۵۲۶۷	تعداد	۱	۱۰	۱۴	۲۵
		درصد	۴/۰۰٪	۴۰/۰۰٪	۵۶/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
فومن	۳۰۶۰۸	تعداد	۸	۱۳	۴	۲۵
		درصد	۳۲/۰۰٪	۵۲/۰۰٪	۱۶/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
املش	۱۴۹۱۵	تعداد	۶	۱۳	۶	۲۵
		درصد	۲۴/۰۰٪	۵۲/۰۰٪	۲۴/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
ماسال	۱۴۶۸۹	تعداد	۱۴	۸	۳	۲۵
		درصد	۵۶/۰۰٪	۳۲/۰۰٪	۱۲/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
سیاهکل	۱۸۱۷۶	تعداد	۱۶	۹	۰	۲۵
		درصد	۶۴/۰۰٪	۳۶/۰۰٪	۰/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪

ماخذ: نتایج پرسشنامه

جمعیت با ۲۸ درصد دارای وضعیت خوب و سایر شهرها در وضعیت متوسط هستند. جدول ۹ نتایج تفصیلی را به تفکیک شهرهای کوچک با جمعیت را نمایش می‌دهد.

اعتماد

این معیار شامل اعتماد به جامعه محلی و هم نوعان در کاهش جرم و جنایت، استفاده از امکانات متنوع، رضایت از زندگی در کنار شهروندان و ... است. نتایج نشان می‌دهد که شهر سیاهکل با ۱۸۱۷۶ نفر

جدول ۹: وضعیت معیار اعتماد به تفکیک شهرهای کوچک مورد مطالعه

اعتماد	اعتماد		ضعیف	متوسط	خوب	مجموع
	جمعیت	کمیت				
آستانه	۴۰۷۲۶	تعداد	۵	۱۶	۴	۲۵
		درصد	۲۰/۰۰٪	۶۴/۰۰٪	۱۶/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
رضوانشهر	۱۵۲۶۷	تعداد	۱۱	۸	۶	۲۵
		درصد	۴۴/۰۰٪	۳۲/۰۰٪	۲۴/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
فومن	۳۰۶۰۸	تعداد	۱۱	۱۲	۲	۲۵
		درصد	۴۴/۰۰٪	۴۸/۰۰٪	۸/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
املش	۱۴۹۱۵	تعداد	۱۱	۱۲	۲	۲۵
		درصد	۴۴/۰۰٪	۴۸/۰۰٪	۸/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
ماسال	۱۴۶۸۹	تعداد	۱۱	۹	۵	۲۵
		درصد	۴۴/۰۰٪	۳۶/۰۰٪	۲۰/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
سیاهکل	۱۸۱۷۶	تعداد	۷	۱۱	۷	۲۵
		درصد	۲۸/۰۰٪	۴۴/۰۰٪	۲۸/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪

ماخذ: نتایج پرسشنامه

همگرایی

این معیار هم یکی از معیارهای مهم در سنجش سرمایه‌های اجتماعی شهروندان است. که شامل پیشقدم در انتخابات، ارتباط با دوستان در فضای مجازی و همکاری با نهادهای شهری است. با در نظر

گرفتن زیرمعیارها شهر آستانه با ۱۸۹۹۳۳ نفر جمعیت در وضعیت خوب و شهر فومن با ۹۳۷۳۷ نفر جمعیت در وضعیت ضعیف حاصل شده است. نتایج تفصیلی در جدول ۱۰ نمایش داده شده است.

جدول ۱۰: وضعیت معیار همگرایی به تفکیک شهرهای کوچک مورد مطالعه

همگرایی	جمعیت	کمیت	ضعیف	متوسط	خوب	مجموع
						تعداد
آستانه	۴۰۷۲۶	تعداد	۸	۸	۹	۲۵
		درصد	۳۲/۰۰٪	۳۲/۰۰٪	۳۶/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
رضوانشهر	۱۵۲۶۷	تعداد	۳	۱۷	۵	۲۵
		درصد	۱۲/۰۰٪	۶۸/۰۰٪	۲۰/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
فومن	۳۰۶۰۸	تعداد	۸	۱۷	۰	۲۵
		درصد	۳۲/۰۰٪	۶۸/۰۰٪	۰/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
املش	۱۴۹۱۵	تعداد	۷	۱۴	۴	۲۵
		درصد	۲۸/۰۰٪	۵۶/۰۰٪	۱۶/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
ماسال	۱۴۶۸۹	تعداد	۵	۱۴	۶	۲۵
		درصد	۲۰/۰۰٪	۵۶/۰۰٪	۲۴/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
سیاهکل	۱۸۱۷۶	تعداد	۷	۱۳	۵	۲۵
		درصد	۲۸/۰۰٪	۵۲/۰۰٪	۲۰/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪

ماخذ: نتایج پرسش‌نامه

مشارکت و تشریک مساعی

یکی از شاخص‌های مهم در سنجش سرمایه‌های اجتماعی، میزان مشارکت و تشریک مساعی شهروندان در امور شهر است. این معیار شامل تمایل کمک به دیگران، مشارکت در فعالیت‌های شهری، مذهبی، داوطلبانه و خیرخواهانه، کاهش جرم و جنایت، پاکیزگی شهر و ... می‌باشد. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که شهرهای کم جمعیت دارای وضعیت نامطلوب و شهرهای پرجمعیت دارای وضعیت مطلوبی از نظر این معیار هستند. به طوری که شهرهای کم جمعیت سیاهکل، ماسال و املش در وضعیت ضعیف و شهر پرجمعیت آستانه در وضعیت خوب حاصل شده اند. جدول ۱۱ نتایج تفصیلی این معیار را به تفکیک شهرهای کوچک نمایش می‌دهد.

می‌توان گفت بررسی سرمایه‌های اجتماعی و میزان جمعیت شهرهای کوچک ارتباط معناداری وجود دارد. میزان سرمایه‌های اجتماعی در شهرهای

کوچک با توجه به جمعیت آنها متفاوت بوده است. همانطور که گذشت هر چقدر میزان جمعیت شهرها بیشتر بود؛ میزان سرمایه‌های اجتماعی آن شهرها بالاتر بود. شهرهای پرجمعیت در بعضی معیارها از جمله مشارکت، همگرایی، مهارت، آگاهی بخشی، فراگیری و آموزش در وضعیت خوب و برعکس، شهرهای کم جمعیت بیشتر این معیارها، در وضعیت ضعیفی، ارزیابی شده‌اند. جدول ۱۲ اندازه جمعیتی و سرمایه‌های اجتماعی را به تفکیک معیارها و جمعیت کل شهرهای کوچک، نشان می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که در اغلب معیارها، شهرهای کوچک در وضعیت متوسط ارزیابی شده اند. نکته قابل ذکر این که در شهرهای کم جمعیت با توجه به این که اکثر معیارها ضعیف حاصل شده؛ به خاطر وضعیت نامطلوب این معیارها در شهرهای کم جمعیت بود که مقدار آنها را در کل افزایش داده است.

جدول ۱۱: وضعیت معیار مشارکت به تفکیک شهرهای کوچک مورد مطالعه

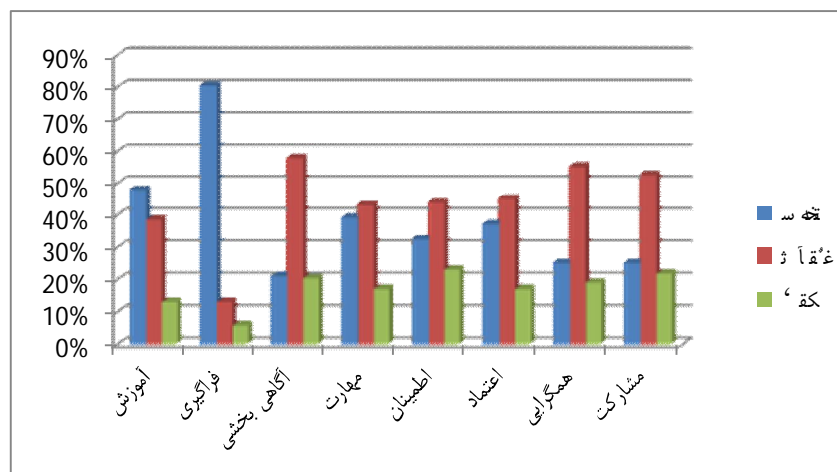
تشریح و مساعی		کمیت	ضعیف	متوسط	خوب	مجموع
جمعیت	تعداد					
آستانه	۴۰۷۲۶	تعداد	۴	۱۳	۸	۲۵
		درصد	۱۶/۰۰٪	۵۲/۰۰٪	۳۲/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
رضوانشهر	۱۵۲۶۷	تعداد	۴	۱۳	۸	۲۵
		درصد	۱۶/۰۰٪	۵۲/۰۰٪	۳۲/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
فومن	۳۰۶۰۸	تعداد	۵	۱۵	۵	۲۵
		درصد	۲۰/۰۰٪	۶۰/۰۰٪	۲۰/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
املش	۱۴۹۱۵	تعداد	۹	۱۳	۳	۲۵
		درصد	۳۶/۰۰٪	۵۲/۰۰٪	۱۲/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
ماسال	۱۴۶۸۹	تعداد	۸	۱۱	۶	۲۵
		درصد	۳۲/۰۰٪	۴۴/۰۰٪	۲۴/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
سیاهکل	۱۸۱۷۶	تعداد	۸	۱۴	۳	۲۵
		درصد	۳۲/۰۰٪	۵۶/۰۰٪	۱۲/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪

ماخذ: نتایج پرسشنامه

جدول ۱۲: اندازه‌های جمعیتی و سرمایه‌های اجتماعی در شهرهای کوچک

اندازه جمعیتی و سرمایه‌های اجتماعی		کمیت	ضعیف	متوسط	خوب	مجموع
جمعیت	تعداد					
آموزش	۱۳۴۳۸۱	تعداد	۷۲	۵۸	۲۰	۱۵۰
		درصد	۴۸/۰۰٪	۳۸/۷۰٪	۱۳/۳۰٪	۱۰۰/۰۰٪
فراگیری	۱۳۴۳۸۱	تعداد	۱۲۱	۲۰	۹	۱۵۰
		درصد	۸۰/۷۰٪	۱۳/۳۰٪	۶/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪
آگاهی بخشی	۱۳۴۳۸۱	تعداد	۳۲	۸۷	۳۱	۱۵۰
		درصد	۲۱/۳۰٪	۵۸/۰۰٪	۲۰/۷۰٪	۱۰۰/۰۰٪
مهارت	۱۳۴۳۸۱	تعداد	۵۹	۶۵	۲۶	۱۵۰
		درصد	۳۹/۳۰٪	۴۳/۳۰٪	۱۷/۳۰٪	۱۰۰/۰۰٪
اطمینان	۱۳۴۳۸۱	تعداد	۴۹	۶۶	۳۵	۱۵۰
		درصد	۳۲/۷۰٪	۴۴/۰۰٪	۲۳/۳۰٪	۱۰۰/۰۰٪
اعتماد	۱۳۴۳۸۱	تعداد	۵۶	۶۸	۲۶	۱۵۰
		درصد	۳۷/۳۰٪	۴۵/۳۰٪	۱۷/۳۰٪	۱۰۰/۰۰٪
همگرایی	۱۳۴۳۸۱	تعداد	۳۸	۸۳	۲۹	۱۵۰
		درصد	۲۵/۳۰٪	۵۵/۳۰٪	۱۹/۳۰٪	۱۰۰/۰۰٪
مشارکت	۱۳۴۳۸۱	تعداد	۳۸	۷۹	۳۳	۱۵۰
		درصد	۲۵/۳۰٪	۵۲/۷۰٪	۲۲/۰۰٪	۱۰۰/۰۰٪

ماخذ: نتایج پرسشنامه

نمودار ۱: مجموع معیارهای سرمایه‌های اجتماعی در شهرهای کوچک مورد مطالعه

برای بررسی ارتباط بین سرمایه‌های اجتماعی و کیفیت زیستی ساکنان شهرهای کوچک از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. براساس این آزمون، سطح معناداری به دست آمده برای شاخص‌ها با سطح اطمینان ۹۵ درصد ۰,۰۰ است. به طوری که مقدار P (پیرسون) بدست آمده برای سرمایه‌های اجتماعی به ترتیب ۰,۴۲۶، ۰,۲۵۹، ۰,۵۱۸، ۰,۴۳۲، ۰,۳۲۳، ۰,۵۸۵، ۰,۵۳۸ و ۰,۴۰۸ است. در طرف مقابل مقدار P برای شاخص‌های کیفیت زیستی به ترتیب ۰,۷۰۶، ۰,۶۵۹، ۰,۷۹۹، ۰,۸۳۵ حاصل شد. در حالت کلی مقدار پیرسون میان سرمایه‌های اجتماعی و شاخص‌های کیفیت زیستی با توجه به اندازه جمعیتی شهرهای کوچک ۰,۵۱۶ به دست آمد. با توجه به اینکه سطح معناداری بدست آمده برای تمام شاخص‌ها کمتر از مقدار استاندارد یعنی ۰,۰۱ است، می‌توان گفت بین سرمایه‌های اجتماعی و ارتقاء کیفیت زیستی ساکنان شهرهای کوچک، ارتباط معناداری وجود دارد. سطح معناداری و ارتباط بین آنها مستقیم است به طوری که هر قدر میزان سرمایه‌های اجتماعی تغییر یابد، کیفیت زیستی ساکنان هم تغییر می‌یابد.

سرمایه‌های اجتماعی و کیفیت زیستی ساکنان شهرهای کوچک: تاثیرات سرمایه‌های اجتماعی در بهبود کیفیت زیستی ساکنان شهرهای کوچک از جمله عوامل مهم در سنجش رضایتمندی شهروندان است. به عبارتی هر چقدر سرمایه‌های اجتماعی ساکنان بیشتر تشکیل شود، بر شرایط محیطی، اجتماعی و فرهنگی و به عبارتی بر کیفیت زیستی آنها تاثیر معنادارتری دارد. سرمایه‌های اجتماعی این پژوهش شامل آموزش، فراگیری، آگاهی بخشی، مهارت، اطمینان، اعتماد، همگرایی، مشارکت و معیارهای کیفیت زیستی شامل ابعاد محیطی، نظام اجتماعی و فرهنگی، روابط اجتماعی، محیط و وضعیت زندگی می‌باشد.

اندازه جمعیتی شهرهای کوچک در شکل‌گیری تشکیل سرمایه‌های اجتماعی تاثیر بیشتری دارد. همانطور که گذشت شهرهای کوچک مورد مطالعه با توجه به میزان جمعیتی آنها از لحاظ سرمایه‌های اجتماعی متفاوت حاصل شدند به عبارتی هر چه این شهرها جمعیت بیشتری داشته؛ به همان میزان سرمایه‌های اجتماعی در آنها در وضعیت مطلوبی حاصل شده بود. به همین خاطر بین اندازه جمعیتی و تشکیل سرمایه‌های اجتماعی در شهرهای کوچک رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۳: همبستگی و ارتباط معناداری سرمایه‌های اجتماعی با استفاده از آزمون پیرسون

شاخص‌ها	سرمایه‌های اجتماعی	آموزش	فراگیری	آگاهی بخشی	مهارت	اطمینان	اعتماد	همگرایی	مشارکت
سرمایه‌های اجتماعی	Pearson Correlation	۱	/۴۲۶ ^{**}	/۲۵۹ ^{**}	/۵۱۸ ^{**}	/۴۳۳ ^{**}	/۳۲۳ ^{**}	/۵۸۵ ^{**}	/۴۰۸ ^{**}
	Sig. (2-tailed)		/۰۰۰	/۰۰۱	/۰۰۰	/۰۰۰	/۰۰۰	/۰۰۰	/۰۰۰
	N	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰

ماخذ: نتایج پرسشنامه

جدول ۱۴: همبستگی و ارتباط معناداری شاخص‌های کیفیت زیستی با استفاده از آزمون پیرسون

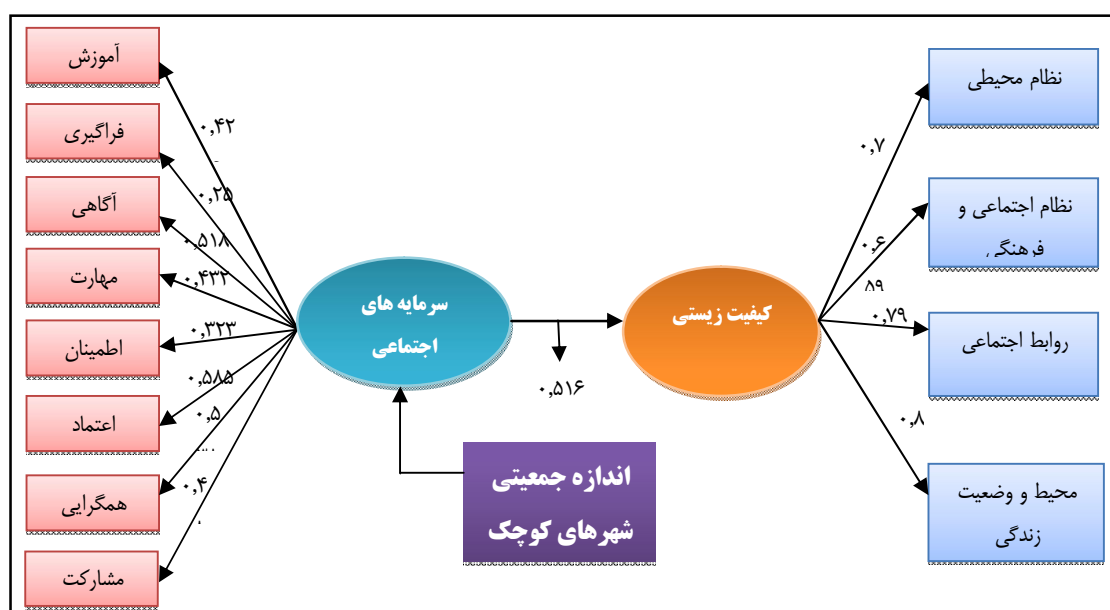
شاخص‌ها	کیفیت زیستی	نظام محیطی	نظام اجتماعی و فرهنگی	روابط اجتماعی	محیط و وضعیت زندگی
کیفیت زیستی	Pearson Correlation	۱	/۷۰۶ ^{**}	/۶۵۹ ^{**}	/۸۳۵ ^{**}
	Sig. (2-tailed)		/۰۰۰	/۰۰۰	/۰۰۰
	N	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰

ماخذ: نتایج پرسشنامه

جدول ۱۵: همبستگی سرمایه‌های اجتماعی با شاخص‌های ارتقاء کیفیت زیستی با استفاده از آزمون پیرسون

شاخص‌ها	سرمایه‌های اجتماعی	کیفیت زیستی
سرمایه‌های اجتماعی	Pearson Correlation	۱
	Sig. (2-tailed)	/۵۱۶ ^{**}
	N	۲۵۰
کیفیت زیستی شهرهای کوچک (با توجه به جمعیت)	Pearson Correlation	/۵۱۶ ^{**}
	Sig. (2-tailed)	/۰۰۰
	N	۲۵۰

ماخذ: نتایج پرسشنامه

شکل ۲: ارتباط معناداری سرمایه‌های اجتماعی و شاخص‌های کیفیت زیستی در شهرهای کوچک مورد مطالعه

بحث و نتیجه‌گیری

سرمایه اجتماعی اگر چه مفهومی نوین و نوپا در عرصه مطالعات انسانی و شهری است اما این مفهوم ریشه در روابط نوع بشر دارد. امروزه این امر مسلم است که رسیدن به توسعه جامع مدنی، معیارهای جهان شمول و بستر مناسب برای زیست اجتماعی تنها با وجود سرمایه اجتماعی شکل می‌گیرد. کانون‌های کوچک شهری به دلایل متعدد از جمله اندازه جمعیت، مقیاس کوچک کالبدی و فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی و بویژه همگرایی‌های اجتماعی و فرهنگی، نسبت به شهرهای میانی و بزرگ، از شرایط و بسترهای لازم برای تشکیل و تداوم نهادها و شبکه‌های اجتماعی و مردم محور بیشتر برخوردار هستند. هدف اصلی این مطالعه، شناخت رابطه میان اندازه جمعیتی شهرهای کوچک و تولید سرمایه اجتماعی و اثرات آنها در کیفیت زیستی مردم است. از مهمترین سرمایه‌ها در شهرهای کوچک، سرمایه‌های اجتماعی است که در این پژوهش شامل نه زیر معیار آموزش، فراگیری، آگاهی بخشی، مهارت، اطمینان، اعتماد، همگرایی، مشارکت و تشریک مساعی می‌باشد. شهرهای کوچک استان از لحاظ تشکیل سرمایه‌های اجتماعی متفاوت هستند و در بعضی از معیارها دارای وضعیت خوب و در بعضی دیگر وضعیت ضعیف اند. در این میان هر چقدر میزان جمعیت شهرهای کوچک بیشتر بود، وضعیت تشکیل سرمایه‌های اجتماعی بالاتر بوده است. شهرهای کوچک پرجمعیت در بعضی معیارها از جمله مشارکت، همگرایی، مهارت، آگاهی بخشی، فراگیری و آموزش در وضعیت خوب و برعکس شهرهای کم جمعیت در بیشتر معیارها وضعیت ضعیف ارزیابی شده اند؛ در نتیجه میتوان گفت اندازه کوچک جمعیت شهر، تاثیر چندانی در تشکیل سرمایه اجتماعی در آن ندارد.

ارتباط متقابل این شاخص‌ها با معیارهای کیفیت زیستی نشان داد که هر چه قدر میزان این سرمایه‌ها افزایش یابد، به همان میزان کیفیت زیستی مطلوب و برعکس هر قدر نظام محیطی، اجتماعی و فرهنگی و وضعیت زندگی و... تقویت شود، باعث افزایش

اثرگذاری سرمایه‌های اجتماعی می‌شود. تقویت شهرهای کوچک در حوزه شاخص‌های عدالت اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی، حمل و نقل، اشتغال و... باعث رشد و شکوفایی توانمندی‌های اجتماعی ساکنان و در نتیجه سبب ارتقاء کیفیت زیستی آنها می‌شود.

منابع

۱. الوانی، سیدمهدی و علیرضا شیروانی، ۱۳۸۰. اصلاحات اداری و سرمایه اجتماعی، تنگناها و راه‌چاره‌ها، مدیریت و توسعه؛ شماره ۱۰، صفحات ۱۹-۹.
۲. زاهدی‌اصل، محمد و جواد فرخی، ۱۳۸۹: بررسی رابطه میزان سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی سرپرستان خانوارهای ساکن تهران، فصلنامه علوم اجتماعی، تابستان، شماره ۴۹: ۱-۲۹.
۳. سالنامه آماری استان گیلان ۱۳۹۰. استانداری گیلان، معاونت و برنامه‌ریزی، دفتر آمار و اطلاعات.
۴. شریفیان‌ثانی، مریم، ۱۳۸۰. سرمایه اجتماعی، مفاهیم اصلی و چارچوب نظری، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ۱ شماره ۲، محل انتشار دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
۵. غفاری، غلامرضا و محمد اونیق ناز ۱۳۸۵. سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی، انجمن جامعه شناسی ایران، شماره ۱، بهار.
۶. فنی، زهره. ۱۳۸۸. شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه منطقه‌ای، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌ها.
۷. فنی، زهره و همکار، ۱۳۹۴. شهرهای کوچک و میانی (برنامه‌ریزی و توسعه)، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها.
۸. مهدیزاده، جواد، ۱۳۸۱. معیارها و ضوابط ساماندهی صنایع و خدمات شهری، جلد اول، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
۹. معصوم، جلال، ۱۳۸۰. مشکلات مدیریت شهرهای کوچک، ماهنامه شهرداری‌ها، سال سوم، شماره ۲۸، صفحات ۵-۱۳.
۱۰. ماجدی، سیدمسعود و لهسایی‌زاده، عبدالعلی، ۱۳۸۵. بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی، تهران، فصل نامه روستا و توسعه، سال ۹، شماره ۴، صفحات ۹۱-۱۳۵.
۱۱. نوغانی، محسن، مهدی کرمانی، شیما صفا و احمدرضا اصغرپور. ۱۳۸۸. کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن

- organizations"; *Academy of management review*, 27 (4): 505-522.
17. Carbó-Ramírez, P. and Zuria, I. 2011. "The value of small urban greens paces for birds in a Mexican city", *Landscape and Urban Planning*, pp: 213-222.
  18. Francis, P. 2002. "Social capital at World Bank: strategic and operational Implications of the concept" *social development strategy*, World Bank.
  19. Vilanova and Iosa 2003. "Social Capital as a Managerial phenomenon; Department of Industrial Engineering and Management; Tampere University of Technology.
  20. Wallis, Joe and Paul killerby and Brian Dollery 2004. "Social Economics and Social capital; *International Journal of social Economics*, 31(3): 239-258.
  21. Yaghoubzadeh, N. 2011. Investigate the Correlation between Social Capital and Economic Development in Provinces, *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 5(12): 3160-3163.
- با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد، مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد ۱۳۸۶، شماره ۱۱.
12. Adler, PauL, S. and Seok-woo kwon. 2002. "Social Capital: Prospects for a new Concept"; *Academy of management Review*, 27(1): 17-40.
  13. Bourdieu, 1985. *The Social Space and the Genesis of Groups, Theory and Society*, 14 (6): 723-744.
  14. Babaei, H., Zomorrodian, A.H., Sarjit, S.G., Nobaya, A. and Falahati, L. 2011. Social Capital and Human Development: A Meta-Analysis in Iran, *Journal of American Science*, 7(6): 194-197.
  15. Rehm, John and Wendy, Rahn. 1977. "Individual level Evidence for Causes & Consequences of Social Capital"; *American Journal of political science*, 41(3): 999-1023.
  16. Bolino, Mark C., William H., Turnley and James, M., Blood good 2002. "Citizenship behavior and the creation of social capital in

